Înțelesuri și subînțelesuri în receptarea actuală a lui Mihai Eminescu

Elena CROITOR*

Key-words: *Eminescu, immortality, posterity, metamorphoses, reception*

1. Preliminarii la o dezbatere despre receptarea lui Mihai Eminescu în epoca actuală

Tema actualităţii creaţiei eminesciene şi-a găsit locul, în ultima vreme, mai mult în arena dezbaterilor publicistice decât în a celor academice, anumite inflexiuni ale discursului dezvăluind tendinţe îngrijorătoare în spaţiul culturii naţionale şi, indirect, în spaţiul culturii globale. Cazul Eminescu nu este singular. Pe anumite paliere, cultura românească actuală îşi devorează ascendenţa. Explicaţiile acestui canibalism nu sunt greu de intuit, dar sunt greu de formulat într-un context care şi-a întărit cercul de tabuuri mai eficient decât în vremuri aşa-zis întunecate[1].

În labirintul ideatic şi informativ care ni s-a deschis ca urmare a proiectului de a investiga receptarea în actualitate a lui Mihai Eminescu, am avut drept călăuză umbra cărturarului Petru Creţia. În ultimii ani de activitate universitară, acest mare clasicist şi eminescolog a prezentat într-un curs (care a fost apoi publicat – Creţia 1998) câteva orientări importante despre ceea ce trebuie făcut, sistematic, ştiinţific, pentru o mai bună reeditare a operei eminesciene şi pentru completarea/corectarea informaţiei biografice. Exegeţilor aflaţi „în germenii viitorului", Petru Creţia li se adresează direct, transformându-şi cartea într-un testament profesional şi spiritual.

Am desprins un inventar succint al temelor la care Petru Creţia îşi invită urmaşii eminescologi să mediteze: reeditarea operei poetice şi a celorlalte domenii ale creaţiei eminesciene; actualizarea ştiinţifică a bibliografiei, atât de necesară unui cercetător; memorialistica[2] şi biografia; exegeza; cultul lui Eminescu, fenomen

* Liceul Teoretic „Mihail Kogălniceanu", Vaslui, România.

[1] Câteva fenomene se desfăşoară în spaţiul public, ca şi cum ar avea o finalitate bine precizată, spre care tind cu o eficienţă demnă de cauze mai bune: spectacolul neîntrerupt şi de cel mai jos nivel al televiziunii, excesul de promovare a corporalităţii, descurajarea seriozităţii şi a temeiniciei în şcoală, popularizarea oricărei manifestări distorsionate a comportamentului religios, cvasi-generalizarea discursului secular în media şi în lumea academică. Acestea şi multe altele provoacă inversarea, confuzia generală, având ca urmare discreditarea valorilor prin amestecul delirant al criteriilor, ceea ce determină o mare dezorientare în rândul tinerei generaţii, mai ales.

[2] Referire la mărturiile contemporanilor despre care Petru Creţia consideră că trebuie adunate şi organizate într-un volum. Aspiraţia sa a prins contur prin efortul unui discipol (Cioabă 2013).

„Philologica Jassyensia", An X, Nr. 1 (19), 2014, Supliment, p. 203–215.

BDD-A8060 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

„natural" și, în același timp, artificial; instrumentele de lucru[3]; excese; patologie. Acestor teme li se adaugă altele, care au apărut în timp, stimulate fiind de reprezentările colective sau individuale, dar și provocate, în mod obiectiv, de schimbări petrecute recent în paradigma culturală universală. Multe, false probleme; altele, de-a dreptul stupefiante (acestea fac parte din „coada de cometă" ce indică drumul prin posteritate al creatorului, nefiind, propriu-zis, instructive decât pentru analiza unor anomalii de raportare la cultură). Altele sunt reale, presante, greu sau imposibil de rezolvat: de ce întârzie reeditarea, având în vedere timpul scurs de la finalizarea ediției Perpessicius? Cine ar mai fi interesat să realizeze o nouă ediție care să depășească neajunsurile celei dintâi și să fie demnă de calitățile aceleia, având în vedere situația concretă a cercetării filologice din România? Mai există nuclee de sacrificiu asumat care să repete lucrarea întreprinsă de Perpessicius și de urmașii săi direcți? Cât și cum se poate admite o „impură" cooperare, în manieră postmodernistă, a multiplelor paliere de viață culturală românească, astfel încât palierul academic să ajungă a ține seama, realmente, de opinia „populară", atât de diversificată în privința lui Eminescu? Altfel spus, ce metode s-ar putea găsi pentru a neutraliza efectul producțiilor nocive apărute din lipsa de informare și din supradoza de kitsch aplicată, nu fără interese obscure, temei Eminescu? Ce efect ar avea, pe termen lung, asupra receptării eminesciene o altă concepție despre literatură ca factor al educației în școală? Este posibilă proiectarea unor mijloace de educare a publicului spre o mai bună, mai inteligentă receptare a lui Eminescu și, în general, a literaturii? Este mitizarea/cultul artistului o tendință românească amendabilă sau o întâlnim și la alte popoare care, la rându-le, o consideră firească? În acest context, se poate ajunge la o semnificație pozitivă a persistenței „mitului" eminescian? Sau admitem că este necesară o extirpare a unei tumori deosebit de primejdioase, după cum ne lămuresc în ultimele decenii multe voci publice/academice? Cum poate fi asumat Eminescu ținând seama de determinările marelui context care este literatura română și apoi cea universală? Cum ar putea domeniul specific de cercetare pe care-l presupune opera eminesciană să se adapteze permanent la schimbările planului mare al cercetării literare? (Cifor 2007: 13-21).

Dintre sute de probleme care ar putea să ne rețină atenția și să ne stimuleze la o cercetare a implicațiilor, ne-am propus, în limitele acestei lucrări, să ne apropiem de problema imaginii lui Eminescu în posteritate și, în măsura în care această imagine o impune, să investigăm o altă problemă, aceea a *mitului* care a derivat din *imaginea* creatorului. Alături de imagine, mitul este un efect neprevăzut și, în multe

[3] Este vorba, în primul rând, despre dicționare sau, cum le numește Petru Creția, glosare. Semnalez cu deosebire *Dicționarul limbajului poetic eminescian*, în care, în *Introducere*, coordonatorul precizează: „Concordanțele – realizate până acum mai ales ca instrumente ale lexicografiei poetice – reprezintă acel tip special de dicționar în care sunt înregistrate, pe o coloană, unitățile lexicale paradigmatice – cuvinte în forma de bază, iar pe o a doua coloană, variantele lor sintagmatice – cuvinte în context, intrate în diferite opoziții morfologice. Cuvântul în forma de bază (atemporală, la verbe, acazuală la substantive, pronume, adjective) reprezintă în acest tip de dicționar *lema*. Cuvintele-variante/ipostaze morfologice reprezintă *ocurențele* lor. Am conceput *Dicționarul limbajului poetic eminescian*, unde se adună toate unitățile lexicale – leme – și toate variantele – ocurențe – [...], o cercetare care lipsea culturii române. [...]. Toate marile culturi au dicționare de concordanțe. Există astfel de dicționare pentru Shakespeare, Montale, Leopardi, Victor Hugo" (DLP 2002: 10).

BDD-A8060 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

privințe, necontrolabil al *receptării*, aceasta din urmă reprezentând singurul raport consistent și obiectiv stabilit între creator și lumea căreia i se adresează opera sa.

2. De la „spontaneitatea" mitului la receptarea asumată. Construirea şi erodarea imaginii

Întâlnirea mea, ca persoană, cu opera unui scriitor „vechi" nu are legătură cu muzeul literaturii, ci se produce „pe cale". Eu, receptorul, sunt în devenire, cu acumulări, cu *prejudecăţi* deja fixate în straturile „geologice" ale fiinţei mele. Creatorul, cu deosebire, se află „pe cale", având o mai scurtă sau mai lungă istorie a „nemuririi" sale, fapt care modelează, independent de formația receptorului, raportarea la operă. Conceptul *nemuririi* (filosofic, metaliterar), de esenţă platoniciană, cu o adâncă semnificaţie creştină, este asumat literar în epoca romantică prin aşezarea în simetrie de tip *coincidentia oppositorum* cu diferite nuanțe ale categoriilor negative (rostul iluzoriu al aspirației spre teritorii intangibile, revelația singurătății cosmice și ascunderii lui Dumnezeu, nimicnicia tuturor înfăptuirilor geniului, condiția umană ca teren al perisabilității), apoi recuperat, cu sens mai degrabă conotativ, în limbajul istoriografiei moderne, al criticii literare, pentru a numi posteritatea unui autor.

Este adevărat că, inevitabil, un creator ia înfățișări prin care alte și alte generații îl recunosc și-l fac contemporan. Totuşi, nu mulţi dintre cei cărora le este dat să aibă o posteritate trec prin metamorfoze extreme. Sesizăm fractura care afectează receptarea concretă a creației eminesciene pe toate palierele, iar întrebările noastre sunt nu doar îngrijorări, ci deschideri de probleme în plan practic, de șantiere ideatice, pentru că, se pare, nu există la noi o altă epocă, alte condiții care să fi făcut mai dificilă, dar și mai interesantă posteritatea unui creator, ca epoca actuală.

Din perspectivă epistemologică, s-a produs o schimbare majoră pe care cercetătorii din domeniul științelor spiritului încearcă s-o gestioneze, astfel încât rigorile a ceea ce se poate defini ca „nouă structură" să lupte eficient împotriva explicabilei rezistențe la schimbare a „vechii structuri". Mai precis, trăim în plină criză, provocată de reașezarea sistemului de valori, dar și de reconsiderarea din temelii a perspectivei științifice asupra literaturii. Acesta nu este un aspect printre altele, ci unul care poate determina dispariția totală din peisaj a acelor probleme care până mai ieri erau subiect de dezbatere esențială. Printre aceste aspecte aflate în plin proces de reconfigurare se află și problema locului, a însemnătății lui Mihai Eminescu în cultura românească. A trebuit să ne devină clar că, dacă domeniul literaturii a atins astăzi cota de relativizare care îl face egal cu oricare altă formă de comunicare lingvistică, atunci, oricare reprezentant al acestui domeniu își redimensionează statutul și rolul în sistemul de valori. În consecință, prezența lui Mihai Eminescu însuși capătă cu totul alte valențe decât în structura tradițională, aceea care permitea și chiar impunea ierarhizare, canon.

Ce înseamnă receptarea unui scriitor în această epocă de democratizare cvasi-absolută a criteriilor, când este de mult pusă sub semnul îndoielii orice formă de autoritate? Cine dintre teoreticienii fenomenelor destructurării mai poate aduce în dezbatere argumente menite să ne lumineze? (Bot 2001) În acele texte care se doresc

BDD-A8060 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

a fi explicații întâlnim, de fapt, justificări ale fenomenelor distructive și, în ultimă instanță, trăim sentimentul pactizării cu diavolul. Sinteza retrospectivă pe care autorii numiți o realizează are cel mult un rol de pură constatare, intenția vădită fiind aceea de a ascunde înțelesul devastator sub masca obiectivității științifice. Nu s-a făcut niciodată în istorie atâta risipă de inteligență aplicată, capabilă să construiască cele mai complexe și mai fine broderii argumentative pentru a convinge de adevărul unei teorii. Ni se înfățișează un mediu spiritual (cel european, universal) despre care suntem instruiți că nu a fost și nu este ceea ce pare, că fenomenele actuale din sfera spirituală sunt în ordinea firească a unei deveniri prevăzute spre care suntem îndemnați să privim ca spre un dat obiectiv. Dar despre ce fel de devenire este vorba? Este un fenomen căruia îi intuim potențialul, astfel încât ne aducem aminte de starostele Zosima din *Frații Karamazov*, care, privindu-l pe Dmitri cu ochii minții, se-nchina în fața nenorocirii care va veni.

Exemplul unui scriitor cu biografia și opera lui Mihai Eminescu ne dezvăluie cum se dobândește valoare ființială (greu de controlat, imposibil de suprapus acelei ființe originare despre care, o dată clipa trecută, nimeni nu mai poate da seamă) prin construcția imaginii, prin repoziționarea interpretativă: un corpus de texte a ieșit dintre coperți, fiind propus și chiar impus drept altceva, exterior literaturii și totuși intim rezonând cu adâncimile ei, drept idol, drept literă de lege, drept canon al canonului[4]. Nu-l putem desprinde pe Mihai Eminescu din curgerea în posteritate menită destinelor individuale cu miză care le transcende persoana și nu putem pierde din vedere un *topos* al condiției de mare creator: că mai devreme sau mai târziu este trimis în „prima linie" a vieții sociale și politice, că, uneori, chiar în numele său au loc confruntări ideologice sau, măcar, numele îi este folosit în chip de argument. Aceasta este o realitate a societății ca uniune nu doar strict istorică, ci coagulantă a existențelor individuale în secreta lor nevoie de confirmare a unui rost spiritual.

Dar această gherilă, uneori cu aparență eroică, alteori penibilă, după cum sunt înseși cauzele în care este implicat luptătorul fără voie, duce la o inevitabilă erodare. Cu cât numele este mai cunoscut, cu cât sunt mai diverse contextele apariției publice, ale invocării până la confiscare în numele unui *-ism* sau altul, cu atât se produce o depresie indusă într-o oarecare măsură în chip artificial, dar autentică în esența ei. Căci se poate vedea ruptura între concluziile „de cabinet" (de cercetare doctă) și intuiția simplă a „bunului cititor" care dă consistență feței nedefinibile a publicului, atât de numeros la nivel declarativ, prin tradiție, când este vorba despre Eminescu. Este de domeniul evidenței că, în cadrele mai largi ale vieții, în afara turnului de fildeș al activităților științifice, creația lui Eminescu este aproape necunoscută majorității covârșitoare a vorbitorilor de limbă română. O reprezentare grafică ce ar urmări conexiunea dintre opera lui Eminescu și cunoașterea ei de către publicul care i se declară fidel ar da un rezultat relevant. Forma parabolei ar tinde spre aspectul unei stânci ascuțite în vârful căreia s-ar situa, cu extrem de puțini reprezentanți, eminescologia românească de ținută academică, pentru ca, pe

[4] Un studiu atent la împrejurările nașterii „cultului" eminescian, începând cu ultimii ani de viață ai poetului și continuând cu următoarele decenii: Iulian Costache, *Eminescu. Negocierea unei imagini*, Iași, Editura Polirom, 2008.

BDD-A8060 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

versantul abrupt, să-şi mai găsească locul categoria doar cu puţin mai numeroasă a oamenilor de cultură care l-au integrat pe Eminescu în construcţia lor spirituală.

Astfel, ni se dezvăluie un adevăr tulburător, şi anume că dimensiunea mitică, adulatorie sau, mai simplu, cultul eminescian nici nu este, de fapt, un fenomen de adâncime, ci este, în raport cu mişcări de forţe vizând înseşi temeliile noastre ca popor, efectul secundar, febra şi agitaţia cu toată pletora dizgraţioasă pe care o presupune. Dacă ar fi altfel, dacă prin „cult eminescian" s-ar înţelege dedicare sau respect concretizat în efortul minţilor pentru cunoaşterea vastei opere, atunci nu s-ar pierde nicicum din vederile oficialilor necesitatea ca opera lui Eminescu să fie diseminată prin toate mijloacele, să participe efectiv şi în mare proporţie la educarea celor tineri. Or, acest lucru nu este real, ba putem spune că se petrece pe dos. Aceleaşi oficialităţi care „cultivă" mitul neglijează modul obiectiv de a fi prezent în cultura noastră al scriitorului cu opera sa. În şcoală, Eminescu ajunge să capete înfăţişări mutilate, caricaturizate, întrucât programa permite acest lucru, iar pregătirea majorităţii profesorilor de asemenea. În privinţa circulaţiei operei, acest deziderat este lăsat în seama editurilor şi a viziunii lor, de cele mai multe ori mercantilă, cel puţin în ultimii 25 de ani. Între ediţia Perpessicius şi aşa-zisele ediţii de uz curent (adevărate eşecuri, de la calitatea hârtiei, gravele greşeli de tehnoredactare, până la selectarea fără criterii a textelor, lipsa unui aparat critic minim şi ataşarea câte unei prefeţe sau postfeţe improvizate, menite, chipurile, să instruiască pe cei mai tineri cititori) se întinde un deşert rareori întrerupt de câte un exemplu de bună practică editorială[5]. Cunoaşterea creaţiei eminesciene este o condiţie esenţială pentru păstrarea legăturii spirituale cu acest autor de care nu ne putem despărţi fără consecinţe neprevăzute pentru cultura noastră, întrucât matricea stilistică prin care ne definim îl conţine, conţinând şi elementele fundamentale care i-au fost lui însuşi constitutive. Este uşor inconştientă poziţia acelor exegeţi contemporani care se exprimă foarte relaxat în privinţa redimensionării raporturilor dintre cititori şi Eminescu, potrivit relativismului atotstăpânitor.

Se întâmplă ca, deseori, un creator memorabil, cu operă semnificativă şi de răsunet în comunitatea căreia îi aparţine, să aibă un destin tulbure, mai ales postum. A devenit aproape de domeniul banalităţii cotidiene, ieri şi astăzi, ca un asemenea creator cu nume, cu destin consubstanţial naţiunii sale să fie atacat consecvent[6] şi cu virulenţă, astfel încât să fie semănată îndoiala, dacă nu chiar dezamăgirea şi deznădejdea în sânul acelei naţiuni aflate în căutarea identităţii[7]. Sub scutul pretinsei democraţii şi al locului comun de tristă faimă numit *corectitudine politică* se produce şi se reproduce, în mediile cele mai largi, un joc foarte precis orientat, o

[5] Vezi Mihai Eminescu, *Opera poetică*, ediție îngrijită de Dumitru Irimia, Iași, Editura Polirom, 1999; sau *Dulcea mea Doamnă / Eminul meu iubit. Corespondență inedită Mihai Eminescu – Veronica Micle*, Iași, Editura Polirom, 2000.

[6] Trec în revistă decimarea creației poetice în anii stalinismului, punerea la index a publicisticii, acuzația indistinctă de antisemitism – „Dilema", nr 265, 1998, care conține așa-numitul dosar Eminescu etc., barbaria programei școlare etc.

[7] E adevărat că nu este numai cazul Eminescu, dar, de departe, acesta este cel mai grav, atât prin mijloacele atacului, cât și prin rezultate. Pe de altă parte, înțelegem că ținta nu este, în sine, un creator sau altul, ci omul cetății asupra căruia se revarsă valurile noii ordini pseudospirituale, din care s-au extirpat și se extirpă reperele de valoare care să confirme legătura individului cu trecutul, cu propria umanitate, cu Dumnezeu.

BDD-A8060 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

combinaţie malignă între dezorientare şi interes. În privinţa lui Mihai Eminescu, n-a existat, propriu-zis, epocă în care creatorul să nu primească (în diferite forme şi din partea unor reprezentanţi ai diverselor categorii culturale, sociale, ideologice) semnul ostracizării, trimis fiind spre periferia cetăţii sau/şi spre periferia literelor. Ca în cetatea lui Platon, după dezbateri ascunse, Poetul a fost alungat sau rechemat pe alte criterii decât cele estetice. I s-a făcut statuie înfăşurată în hlamidă, apoi s-a invocat hlamida în şirul argumentelor că avem de-a face cu un cult dezgustător care ne incriminează pentru prost-gust şi formalism.

Îndoielile riscă să capete prea multe ramificaţii, să nu mai poată fi descâlcite. Ar trebui ca, mult timp de acum înainte, o asemenea spinoasă dezbatere să stea în întunericul protector al aşteptării unor vremuri mai favorabile, dacă nu cumva această aşteptare a devenit deja un reflex tardiv dintr-un *modus essendi* epuizat. Încredinţaţi de relativitatea oricărui demers intelectual din categoria minoră, fără a ne afla, totuşi, sub influenţa hipnotică a paradigmei neantului (Emil Cioran spunea: „paradigma neantului valah"), dar ştiind cu câtă forţă poate neantul să ne absoarbă, adăugăm că aşteptarea nu reprezintă decât o variantă de atitudine. Tot atât de potrivită ar putea fi varianta de a ne asuma stoic tensiunea şi chiar de a contribui la *Batrahomiomahia* literară[8] din ultimul sfert de secol, cu nădejdea că astfel *adevărul* va ieşi la suprafaţă şi chiar va triumfa.

O cale pe care o întrevedem pentru înţelegerea fenomenului mitizării este investigarea stratului istoric şi filosofic din care a crescut Eminescu, dar care a favorizat şi un mod de gândire favorabil dezvoltării, mai târziu, a mitului cultural eminescian. Mare parte din substanţa mitului cade în sarcina ideologiei romantice, în mod paradoxal păstrându-se cu trecerea timpului un interes difuz pentru om, ceea ce este un fenomen mai rar întâlnit. De obicei, opera sau ceea ce se crede despre operă are capacitatea de a resorbi aproape în totalitate biografia, cu bune şi cu rele. Nu şi în cazul lui Eminescu. Iată ce înseamnă înfiripare, difuzarea, persistenţa şi întărirea mitului eminescian în formă contradictorie, combinând, adică, o zonă a idolatriei cu o zonă a curiozităţii terestre. Rezultatul este un kitsch ca o pojghiţă vegetală compactă pe suprafaţa unei ape, împiedicând straturile de adâncime să fie văzute şi să respire.

Un studiu care a analizat fenomenul i se datorează lui Mihai Zamfir (1989: 230-250). Deşi sunt aproximativ 40 de ani de când a fost publicat pentru prima oară, ideile nu i s-au perimat – dimpotrivă, astăzi au o nouă prospeţime ivită din tensiunea implicită cu noile poziţii exprimate în legătură cu subiectul. La vremea când Mihai Zamfir scria acest text, conceptele *mit, mitic* încă nu pătrunseseră în conştiinţa criticii literare româneşti, întrucât încă nu circulau în traducere cărţile lui Mircea Eliade[9] care dezvoltau aceste concepte, aplicate şi lumii moderne (Eliade 1978). Mihai Zamfir îşi motivează construcţia de idei cu argumente din diferite studii eliadeşti.

Sursa imaginii mitice de factură romantică o descoperă Mihai Zamfir (prelungind perspectiva din studiile aprofundate pe această temă care o au ca autoare

[8] Am numit-o astfel pentru a evidenţia entropia maximă a ideilor, şi nu vreun aspect comic.
[9] Astăzi, aceste cărţi sunt de mult traduse şi au o mare circulaţie, apărând în multe ediţii.

BDD-A8060 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

pe Zoe Dumiterscu-Bușulenga) în cultura germană, unde se află originea romantismului în înțelesul pe care îl dă Eminescu însuși acestui curent: „Născută în Germania, figura tânărului geniu s-a transmutat, fără nicio reticență, pe teritoriul spiritual românesc. Eminescu era figura ideală pentru a o întrupa" (Zamfir 1989: 234).

În viziunea cercetătorului, trăsăturile „tânărului geniu", întruchipat în câteva personalități ale literaturii europene din secolul al XIX-lea, sunt perfect croite pentru Eminescu: viața scurtă (*predestinarea* pentru o viață scurtă), sfârșitul vieții „întunecat de nebunie", înfățișarea angelică, „universalitatea și proteismul preocupărilor", „ocultismul și ezoterismul, ca doctrine de bază", „o iubire extraordinară ce leagă tânărul geniu de o femeie" până la sfârșit (*Ibidem*: 236-242).

Un exemplu de apropiere între doi poeți ce ilustrează condiţia geniului tânăr îl avem prin Eminescu şi Hölderlin. Între cele două vieți, ce au dat suferinței și poeziei rostul sublim, se întind trei sferturi de secol de maximă consistență în ceea ce privește dezvoltarea ideologiilor literare, fie că vorbim despre o epocă auroral, când se naște mișcarea romantică în spațiul german, sau, în spațiul românesc, despre deplina maturizare a unor proiecții artistice de sorginte europeană, infuzate de cea mai adâncă substanță autohtonă și, mai ales, căpătând cea mai aleasă expresie în limba română. S-a vorbit în marea exegeză eminesciană despre legătura poetului nostru cu literatura germană. Iar între Eminescu și Hölderlin s-a văzut cea mai strânsă legătură care ar putea uni doi creatori, având în vedere epocile diferite în care au trăit, precum şi deosebirile fundamentale motivate de limba fiecăruia. Atât de ispititor este a-i asemăna, încât redarea mai jos a unui fragment de portret îl poate pune pe cititor în cumpănă, dacă să atribuie minunatele trăsături unuia sau altuia, după cum ne invită autoarea celei mai competente şi complexe radiografii a importanţei romantismului german pentru structurarea personalităţii intelectuale şi artistice a lui Mihai Eminescu:

> […] forma proporțională a figurii și trăsăturile blânde ale feței, făptura frumoasă, îmbrăcămintea îngrijită, curată și expresia elevației în toată apariția lui. Natura sa nobilă era infinit susceptibilă față de orice vulgaritate a simțirii. Departe de el stăteau fericirea comună a simţurilor şi orice ambiţie exterioară. Nu dorea nimic pentru sine decât o soartă simplă, pentru a trăi îndestulător numai artei sale. Doar sufletul dorea să și-l păstreze curat. Din atare curăţie a fiinţei sale s-a născut în el profeticul (Dilthey 1986: 115).

Cei doi creatori au fost absorbiți în moduri diferite, dar atingând aceeaşi adâncime insondabilă, de temele fundamentale ale romantismului. Ceea ce trebuie să înţelegem din poziţia noastră de aparţinători la o epocă de destructurare postmodernistă a spiritului este că nici Hölderlin, nici Eminescu nu tratau literatura ca pe un joc al imaginației atunci când se lăsau prinși de simbolul de ultim orizont al lui Hyperion, ci trăiau în deplină încredinţare spirituală condiţia geniului, zborul cosmic, sentimentul nemuririi şi al singurătăţii: „Totul i-a izgonit din lumea acţiunii şi a plăcerii înspre înăuntru, în adâncimile lucrurilor, într-o totală singurătate" (*Ibidem*: 117).

Definiţia romantismului din unghi filosofico-literar relevă un aspect nu suficient invocat atunci când se vorbeşte despre acest curent de mare forţă de la începutul secolului al XIX-lea, şi anume ferma „opoziţie la conceptul iluminist de

BDD-A8060 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

progres, prin afirmarea unei viziuni organice a istoriei, ca domeniu al expresiei divinului din om" (EF 2007: 941).

Pe această structură de rezistenţă stă poezia celor doi mari artişti. Niciun cuvânt nu-şi găseşte calea spre altul, întruchipând un lanţ al semnificaţiilor adânci, irepetabile, dacă spiritul nu este stimulat în percepţiile sale de intuirea fulgurantă a dumnezeirii. Nicio temă poetică nu subzistă în mintea creatorului, dacă nu este validată de faptul măreţ de a descinde din unica temă care poate să conteze cu adevărat: tema egalităţii de substanţă dintre eul contemplator şi Creaţia lui Dumnezeu, pe care un poet o visează spre a da sens marelui proiect spiritual al poeziei.

3. Creatorul în posteritatea sa

Ce s-a petrecut cu posteritatea lui Eminescu? Ce se petrece acum? În ce măsură este important pentru destinul nostru cultural să dăm/căutăm un răspuns la aceste întrebări? Nu cumva însuşi faptul de a avea asemenea preocupare este dovada celei mai anacronice poziționări culturale într-o epocă postmodernă, tocmai acum, când prin toate mijloacele pare a se acționa împotriva mirării? Întrebările acestea şi altele ar putea să ne deschidă calea spre răspunsuri potrivite despre *însemnătatea* creatorului Mihai Eminescu şi despre ce *a mai rămas viu din această însemnătate*, atât în ordinea axiologică, validată academic, cât şi în ordinea perceperii subiective a mitului eminescian în rândul publicului[10].

Pe de altă parte, încercarea de analiză pătrunzătoare a fenomenului actual al receptării eminesciene nu ar trebui să evite lărgirea sferei interesului, cuprinderea a cel puțin două secole de evoluție în toate sensurile a culturii noastre. Pe o pânză de mari dimensiuni s-ar putea urmări cu oarecare precizie mișcarea umbrelor trecutului, ca să intuim viitorul. Dar oare, ca analiști, ca spectatori dornici să înțeleagă și să transmită, vrem sau credem că vrem a mai transfera umbrelor ceva din energia care configurează viața spirituală a actualei întruchipări colective, cu dimensiune spațială și temporală (geografie și istorie), cu nume aflat mereu la limita expirării termenului de valabilitate?[11]

Între elementele singulare, constitutive ale istoriei literaturii române și contextul mai apropiat sau mai amplu se stabilesc, în diverse chipuri, dependențe și alte conexiuni pline de consecințe semnificative. Iar dacă o asemenea idee are valoare axiomatică, rezultă în mod necesar că nu ne-ar fi de folos a persista, când

[10] Când spunem „public", arătăm spre entitatea colectivă nedefinibilă, a cărei existență este sesizată empiric, dar pe care n-o putem demonstra științific decât cu riscul de a transforma aceste pagini în bruion pe o temă de sociologie a literaturii. Suntem încredințați de existența cititorilor, dar nimic nu ne dă semne despre existența Cititorului. Pe acesta din urmă îl admitem ca pe o convenție de limbaj, ca pe o generalizare care s-a încetățenit.

[11] Dând discuției noastre o nuanță de preocupare antropologică, putem constata, în diferite spații geografice și în diferite epoci, diverși termeni prin care sunt numite comunitățile, etnia, simplul apartenent la etnie. Epoca actuală se caracterizează printr-o mare sensibilitate a fiecăruia și a tuturor la cuvintele folosite în mediile de informare. Astfel, supun atenției situația unor termeni pe care îi puteam folosi în acord tacit până acum 10-20 de ani, iar astăzi trebuie să explicăm îndelung o opțiune sau alta: *populație*, *popor*, *națiune*, *naționalitate*, *etnie*, *trib*.

BDD-A8060 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

este vorba despre apariția lui Eminescu, în certificarea *miraculosului*, adică a inexplicabilului *hiat istoric* căscat între scriitor și spațiul cultural al nașterii sale pur biologice, care totuși n-ar fi și mediul său firesc de creștere și „devenire întru ființă" spirituală. Asemenea interpretări nu și-ar găsi prea ușor corolarul în alte domenii ale cunoașterii societății românești. Un exemplu paradoxal în acest sens ne vine din istoriografie: formula istoricului francez Ferdinand Lot, preluată de discipolul său român Gheorghe I. Brătianu și folosită ca titlu de carte („poporul român, o enigmă și un miracol istoric") (Brătianu 1983). La o cercetare, constatăm că aceasta însoțește, în fapt, una dintre teoriile cele mai dezagreabile asupra etnogenezei românești, teoria imigraționistă, exprimată, ce-i drept, *sine ira et studio*, de către autor. Altfel spus, un popor ieșit din tenebrele istoriei ajunge totuși, *inexplicabil*, să pătrundă pe coordonatele unui destin coerent și respectabil. Teoria este combătută de Brătianu, care, de altfel, schimbă orientarea generală a celebrei formule, recuperându-i sensul admirativ intrinsec.

Tot astfel, faptul că apariția lui Mihai Eminescu, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a putut fi gândită ca „o enigmă și un miracol" (Ibrăileanu 1920: 180)[12] a avut un efect ce poate fi considerat ca destabilizator asupra întregii hărți a literelor românești. Acesta este un prim element dintr-o complicată devenire a „mitului eminescian" care, după cum vom vedea în continuare, se caracterizează prin mai multe aspecte contradictorii și, cum e firesc, se împletește cu soarta culturii în care a apărut.

Dezechilibrul, spun unii, s-ar manifesta din plin și invers, prin ceea ce pare să facă excesivă căutarea argumentelor privind *cursivitatea și organicitatea literaturii noastre*. Și totuși, o perspectivă ca aceea a lui G. Călinescu, istoricul literar care construiește viziunea organică asupra literaturii române „de la origini până în prezent" (Călinescu 1941) (și nu este primul care întreprinde o asemenea lucrare, Nicolae Iorga precedându-l cu câțiva ani), ne apare ca fiind cel mai bun temei al supraviețuirii discrete în epoca interbelică a unei concepții de sorginte hegeliană. Chiar dacă ideea călăuzitoare a căpătat în opera lui Călinescu[13] dimensiuni strict laice, terestre[14] și a putut fi interpretată distorsionat în „dezbaterea" semicentenară pe care a generat-o, nu s-a pierdut rădăcina și amintirea luminii de o măreție pe care noi, cei de astăzi, am alungat-o, cu motivații pe cât de fastidioase, pe atât de mincinoase[15]. Scriind, G. Călinescu își propunea să prindă și să contureze *spiritul* însuși care însuflețește literatura română. Acest spirit *se manifestă pe spirala*

[12] Eminescu, poetul, „a nimerit *ca un meteor* în biata noastră literatură de la anul 1870" (*s.n.*). Ideea, formulată în fel și chip, avea să fie deseori reluată, până la a deveni loc comun și linie de forță a unei perspective mitologizante de care ne plângem astăzi ca și cum am vorbi despre o boală inexplicabilă și nevindecabilă a literaturii române.

[13] Vezi și Scurtu 2012.

[14] De altfel, este îndeobște cunoscut modelul direct pe care l-a avut G. Călinescu: *Istoria literaturii italiene* a marelui Francesco de Sanctis.

[15] G.W.F. Hegel, *Spiritul creștinismului și destinul său*, București, Editura Paideia, 2002. Un text menit să ne recupereze legăturile cu marea filosofie care, la începutul secolului al XIX-lea, nu-l pierduse încă pe Dumnezeu.

BDD-A8060 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

temporalității pentru a împlini Ideea, planul lui Dumnezeu[16]. Evident că un G. Călinescu hegelian în sensul precis al termenului ar fi greu de conceput, dată fiind epoca, deși, în chip indirect, este preocupat de prezența motivelor hegeliene în opera lui Eminescu (Călinescu 1934). În această perspectivă, Eminescu, văzut teleologic, ar funcționa și ca liant, fiindcă trecutul nu mai este definit ca pură cronologie, etapă situată înaintea altei etape, ci este ascendență, *cauză primă*, validată de însăși personalitatea pe care o anunță și care nu are importanță în sine, ci ca instrument al împlinirii unui rost supraindividual. În acest sens, literatura viitorului nu se poate extrage decât din hlamida eminesciană[17]. În acest sens, readuc în actualitate gândurile exprimate de Titu Maiorescu, care a stat mereu la distanță de formulările superlative. Tonul cu care își încheie studiul din 1889 conține, cum s-a observat de-a lungul timpului, o notă vizionară, prin care soarta literelor românești este pusă sub semnul lui Eminescu. Precizez că avea să mai treacă măcar un sfert de secol de la moartea poetului până când să se poată vorbi despre întărirea efigiei, despre înfiriparea mitului.

Desigur, idealismul hegelian nu-și mai găsește cadrul de manifestare într-o epocă în care perspectiva raționalist-marxistă asupra lumii ajunge deja să se insinueze nu doar ca discurs, ci și ca metodă[18]. Astfel, vechi și stabile idei, care structuraseră o lume, ajung să dispară până și din amintirile celor mai bătrâni. O asemenea „igienizare" este foarte clar că nu reprezintă un efect al progresului natural. Pasul următor, al sancționării metodei care a făcut din *Istoria* lui Călinescu un monument de viziune a organicității literaturii române, este un pas foarte ușor de făcut, pentru că obiectul sancționat nu mai stă de acum încolo sub protecția unei mari idei integratoare[19]. Cu subtilități de limbaj și cu argumentare ce țin de psihologism, s-a putut pune proiectul lui G. Călinescu pe seama unei ambiții personale, a unei tendințe paranoide.

Pentru a înțelege semnificația ideii de unitate și de organicitate a literaturii române în sens hegelian, este necesar să ne întoarcem în epoca romantică, la vremea când Ideea hegeliană plutea în aer, din ea se hrăneau, asumându-și-o drept sau pieziș, mulți dintre cei mai importanți gânditori, ca să nu repetăm că pătrunsese deja în literatură.

4. În loc de concluzii

Creația lui Eminescu reprezintă o zestre spirituală care nu se oferă de la sine. Am considerat că merită să facem efortul intelectual de recitire în contextul actual

[16] Trimitem la exegeza hegeliană pentru a se vedea cât de proaspătă și firească era, în anii interbelici, tratarea unei probleme religioase fundamentale, menită să ilustreze gândirea unui teolog de respirație filosofică – Ioan Gh. Savin, *Hegel și problema argumentului ontologic*, www.creștinortodox.ro, 1 iunie 2014.

[17] O carte recentă (Negrici 2011), intens dezbătută, pune astfel de probleme în termeni diametral opuși, pe care nu-i considerăm, totuși, ultimul cuvânt în chestiune.

[18] În critica literară, hegelianismul a devenit de mult un substitut camuflat al marxismului (vezi, în acest sens, Cuțitaru 2010).

[19] Pentru a înțelege procesul complex care a dus și în mediul nostru intelectual la o altă percepție asupra istoriei, vezi Boia 1997.

BDD-A8060 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

cel puțin provocator. Prin lucrarea de față am încercat să investigăm mai degrabă acea zonă aflată la întâlnirea dintre operă și mediul cultural cu granițe evanescente căruia i se adresează. Am obținut *un spectru* de înțelegere mai degrabă decât *certitudini* despre ce s-a întâmplat și se întâmplă în această zonă de graniță. Nu este o investigare specifică criticii sau istoriei literare, ci una aflată în categoria mai greu definibilă a studiilor culturale, a istoriei ideilor, discipline care se află în curs de constituire. Dimpotrivă, procesul care determină mutaţiile axiologice din ultimele decenii este mult mai adânc şi mai ancorat în cauzalităţi ce par să privească forţe din zona inconştientului colectiv.

Din unghiul percepției publice, tema Eminescu pare a se fi împotmolit în hățișuri irespirabile, scufundându-se și parcă îndepărtându-se de literatură și de legăturile adânci cu categoriile esteticului. „Demonul teoriei” ne poartă spre aceste întunecimi, iar aspirația spre cunoaștere ne luminează calea.

Bibliografie

A. Opera

Eminescu 1939: Mihai Eminescu, *Opere I. Poezii tipărite în timpul vieții*, ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”.

Eminescu 1943: Mihai Eminescu, *Opere II. Poezii tipărite în timpul vieții*, note și variante: de la *Povestea codrului* la *Luceafărul*, ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”.

Eminescu 1944: Mihai Eminescu, *Opere III. Poezii tipărite în timpul vieții*, note și variante: de la *Doina* la *Kamadeva*, ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”.

Eminescu 1952: Mihai Eminescu, *Opere IV. Poezii postume*, anexe, introducere, tabloul edițiilor, ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Editura Academiei R.P.R.

Eminescu 1958: Mihai Eminescu, *Opere V. Poezii postume*, anexe, note și variante, ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Editura Academiei R.P.R., Muzeul Literaturii Române.

Eminescu 2000: Mihai Eminescu, *Dulcea mea Doamnă / Eminul meu iubit. Corespondență inedită Mihai Eminescu – Veronica Micle*, ediție îngrijită, transcriere, note și prefață de Christina Zarifopol Illias, Iași, Editura Polirom.

B. Bibliografie teoretică și critică

Bhose 1978: Amita Bhose, *Eminescu și India*, Iași, Editura Junimea.

Boia 1997: Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Bucureşti, Editura Humanitas.

Bot 2001: Ioana Bot (coord.), *„Mihai Eminescu, poet național român”. Istoria și anatomia unui mit*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

Brătianu 1983: Gheorghe I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Călinescu 1934: G. Călinescu, *Antihegelianismul lui Eminescu*, în „Viața Românească”, nr. 10.

Călinescu 1936: G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I-V, Bucureşti, Editura Fundațiilor Regale.

BDD-A8060 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

Călinescu 1941: G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Editura Fundațiilor Regale.
Călinescu 1975: G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, București, Editura Minerva.
Chivu 2007: Marius Chivu, *Mitul lui Eminescu, contemporanul nostru*, în „Dilemateca", nr. 9, ianuarie.
Cifor 2006: Cifor Lucia, *Principii de hermeneutică literară*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza".
Cifor 2007: Lucia Cifor, *Eminescologia dintr-o perspectivă hermeneutică actualizată*, în „Studii eminescologice", IX, coord. Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, 13-21.
Cifor 2013: Lucia Cifor, *Eminescologia din perspectiva unui comparatist literar: Zoe Dumiterscu-Bușulenga*, în „Studii eminescologice", XV, coord. Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, 205-211.
Cioabă 2013: Cătălin Cioabă (coord.), *Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, București, Editura Humanitas.
Costache 2008: Iulian Costache, *Eminescu. Negocierea unei imagini*, Iași, Editura Polirom.
Creţia 1998: Petru Creția, *Testamentul unui eminescolog*, București, Editura Humanitas.
Cuțitaru 2010: Codrin Liviu Cuțitaru, *„Împărat și proletar": O posibilă influență hegeliană necunoscută*, în „Cultura. Fundația Culturală Română", nr. 285, 5 august.
Darnton 2000: Robert Darnton, *Marele masacru al pisicii și alte episoade din istoria culturală a Franței*, traducere de Raluca Ciocoiu, Iași, Editura Polirom.
Del Conte 1962: Rosa del Conte, *Mihai Eminescu o dell'Assoluto*, Modena, S.T.E.M.
Del Conte 1990: Rosa del Conte, *Eminescu sau despre Absolut*, ediție îngrijită, traducere și prefață de Marian Papahagi, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
DLP 2002: *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume*, vol. I și II, coord. Dumitru Irimia, editat de Memorialul Ipotești – Iași, Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu".
EF 2007: *Enciclopedie de filosofie și științe umane*, București, ALL – De Agostini.
Eliade 1978: Mircea Eliade, *Miturile lumii moderne*, în *Aspecte ale mitului*, București, Editura Univers.
Eliade 2004: Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, București, Editura Humanitas.
Eliade 2005: Mircea Eliade, *Mitul eternei reîntoarceri*, București, Editura Humanitas.
Gadamer 2001: Hans-Georg Gadamer, *Adevăr și metodă*, traducere de G. Cercel și L. Dumitru, București, Editura Teora.
Gregori 2008: Ilina Gregori, *Știm noi cine a fost Eminescu? Fapte, enigme, ipoteze*, Pitești, Editura Art.
Hegel 2002: G.W.F. Hegel, *Spiritul creștinismului și destinul său*, București, Editura Paideia.
Ibrăileanu 1920: G. Ibrăileanu, *Mihai Eminescu*, în *Note și impresii*, Iași.
Maiorescu 1984: Titu Maiorescu, *Eminescu și poeziile lui*, în *Critice*, București, Editura Minerva.
Negrici 2011: Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, București, Editura Cartea Românească, 2011.
Schleiermacher 2001: F.D.E. Schleiermacher, *Hermeneutica*, traducere, note și studiu introductiv de Nicolae Râmbu, Iași, Editura Polirom.
Zamfir 1989: Mihai Zamfir, *Constituirea mitului eminescian*, în *Din Secolul romantic*, București, Editura Cartea Românească, 1989, 230-250.

Meanings and Implications in Eminescu's Present Reception

BDD-A8060 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)

The present paper aims to change the place of Eminescu's up-to-dateness from the arena of publicistic debate to a more proper field for academic analysis. My meeting, as a cultural person, with an old writer's work doesn't have anything to do with the literature museum, but it takes place *on the way*. As a receiver, I'm *on the way* of my formation, with accumulations, with prejudices already fixed in the "geological" layers of my inner self. In a special manner, the creator is *on the way*, having a short or long history of his *immortality*. Here is the concept of immortality (philosophical, metaliterary), of Platonic essence, refreshed in the Romantic Age, then retrieved in the speech of the literary historiography – even if with metaphorical load – in order to signify that author's posterity, the story of this reception in diacrony. It is an old observation of the literary sociology that a creator gets appearances by which each generation identifies him and makes him their contemporany. However, not many writers (who are meant to have a posterity) undergo extreme metamorphoses. What has happened with Eminescu's posterity in the last decades? Diverse interrogative nuances and diverse attempts to answer these questions will form the contents of the present paper.

BDD-A8060 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:02:02 UTC)